„Sociologia războiului ” sau despre polemologie. Aspecte generale

Oana Magdalena CENAC
Universitatea „Dunărea de Jos” din Galaţi

Abstract: With this paper, we shall debate on an intricate terminological field: polemology, a field whose target is to scientifically study conflicts, wars and every forms of aggressivity in society. The major objective of our paper aims at linguistic analysis of polemological texts in order to define the scientific field and to determine differences from other types of texts that analyze the issue of war.
Key words: *polemology, conflicts, terminology, semantic field, lexicology.*

În decursul timpului, specialiştii au contribuit, prin elaborarea de studii, la constituirea şi dezvoltarea domeniului polemologiei, caracterizat printr-o dinamică neîncheiată încă, dar pentru care, în ciuda acestui fapt, constituirea terminologiei specifice nu este precis delimitată prin corpusuri şi dicţionare specializate. Pornind de la acest aspect, obiectivul major al demersului nostru vizează analiza lingvistică a unor texte polemologice în scopul delimitării domeniului ştiinţific pentru a stabili diferenţele faţă de alte tipuri de texte care analizează problematica războiului. Ca obiective secundare, lucrarea îşi propune să evidenţieze relaţia concept – noţiune – termen – cuvânt în polemologie, să identifice modalităţile de definire a termenilor specializaţi, să realizeze şi să analizeze corpusul de termeni şi sintagme specializate specifice polemologiei, să identifice domeniile cu care polemologia realizează interdisciplinarităţi, să evidenţieze relaţiile semantice pe care le realizează termenii şi sintagmele polemologice.

Ca domeniu ştiinţific, polemologia (gr. *polemos* = război) reprezintă studiul ştiinţific al războaielor, ca fenomene sociale, al cauzelor, al efectelor, al forţelor motrice, al obiectivelor şi al funcţiilor lor [Marcu, 2007]. Sociologul francez G. Bouthoul [1976] consideră că polemologia[1] are ca obiectiv studierea ştiinţifică a tuturor formelor de agresivitate din societate pentru a înţelege locul acestora în istoria umanităţii. Totodată, cercetarea polemologică îşi propune să demonstreze geneza conflictelor armate şi maniera de identificare a factorilor declanşatori ai acţiunilor beligerante pentru a le putea preîntâmpina. Între cauzele generatoare de conflicte armate, pot fi menţionate: cauze de natură structurală (factori economici sau sociali), conjuncturală (rolul contextului istoric) şi ocazională (conflicte recente, dar legate de istorie). Polemologia pune în evidenţă

[1] Polemologia a avut o perioadă de înflorire în cadrul Institutului Francez de Polemologie, iar până în anii '80 activitatea sa a fost înregistrată în revistele de specialitate: *Études polémologique* şi *Guerre et paix: revue trimestrielle de L' Institut Français de Polémologique.*

BDD-A27343 © 2017 Editura Universităţii din Suceava
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.169 (2026-11-07 03:01:19 UTC)

importanţa cunoaşterii mecanismelor războaielor pentru a ajunge la un pacifism real, fapt care justifică extralingvistic domeniul constituit[2].

Pe teren românesc, interersul pentru polemologie s-a materializat în 1921, când Dimitrie Gusti publica lucrarea „Sociologia naţiunii şi a războiului" în care se recomandă cercetarea fenomenului pornind de la realităţile sociale întrucât "războiul este una din cele mai zguduitoare experienţe sociale pe care le cunoaşte societatea omenească" [Gusti, 1995:127]. Ulterior, au fost elaborate studii centrate pe problema războiului de către specialişti militari[3], iar în 1976, V. Secăreş publică primul studiu ştiinţific, intitulat *Polemologia şi problemele păcii*, în care foloseşte termenul *polemologie* încă din titlu şi în care realizează o amplă prezentare a viziunii lui G. Bouthoul asupra războiului.

Interesul pentru problemele acestui domeniu de cercetare se manifestă şi pe plan internaţional[4], la diverse grupuri de lucru, organizaţii şi organisme internaţionale: *Groupe Interdisciplinaire de Recherche sur les Amérique, Centrul de Prevenire a Conflictelor.*

Aflat în plin proces de constituire şi de reactualizare, polemologia încearcă să stabilească statutul de domeniu sau subdomeniu al cunoaşterii[5]. Domeniile cele mai apropiate polemologiei sunt sociologia şi ştiinţele militare: legătura cu sociologia se justifică prin faptul că războiul a fost o preocupare străveche a oamenilor, fie pentru supravieţuire, fie pentru a se extinde cu teritoriile; legătura cu subdomeniul militar se justifică prin faptul că obiectul de studiu este războiul, că analizează părţile implicate în război, că sunt menţionate tipuri de arme, locuri şi oameni care şi-au pus amprenta supra momentului, că fenomenul este prezentat în evoluţia sa. Pe de altă parte, există şi o serie de aspecte prin care polemologia se deosebeşte de ştiinţele militare. Astfel, sunt analizate aspectele sociale care determină declanşarea unui război, nu se oferă informaţii referitoare la strategiile de luptă, ci se face o prezentare a evoluţiei acestora, iar întregul studiu este centrat pe cercetarea cauzelor care conduc la un conflict. Conceptul de *război* este analizat din mai multe perspective: economică, socială, politică, psihologică, fapt care probează premisa interdisciplinarităţii extralingvistice.

Interesul pentru polemologie determină transferul de termeni cu efect asupra cantităţii şi calităţii lexicului specializat. Astfel, polemologia preia concepte şi termeni care aparţin altor domenii şi pe care le adaptează semantic contextual, evidenţiind mai mult aspectul social decât cel militar; acest aspect determină absenţa semului [+armat] din textele polemologice.

Analizând mai multe tipuri de texte româneşti şi străine, Luminiţa Crăciun [2010:203-227] demonstrează importanţa interdisciplinarităţii domeniului polemologic, evidenţiind legătura dintre polemologie şi sociologie, ştiinţele militare, economie, psihologie, istorie şi limba comună. O analiză cantitativă a termenilor polemologici, pornind de la un număr mai mare de texte, relevă faptul că în polemologie pot fi identificaţi mai mulţi termeni

---

[2] G. Bouthoul a încercat să găsească soluţii de prevenire a conflictelor, transformând dictonul latin *Si vis pacem, para bellum* – Dacă vrei pacea, pregăteşte-te de război - în principiul *Dacă vrei pacea, studiază războiul.*

[3] Pot fi menţionate studiile specialiştilor militari V. Roman, C. Soare, A. Petri, I. Şuţu. După anul 2001, specialiştii militari au abordat problema războiului în lucrări (Mircea Mureşan – *Războiul viitorului şi viitorul războiului*, Ioan Crăciun – *Prevenirea conflictelor şi managementul crizelor*, Florin Diaconu – *Secolul războiului total*) sau în studii şi articole publicate în reviste de specialitate (Ralet Coroianu – *Abordări polemologice actuale*, Dănuţ-Mircea Chiriac – *Pacea şi războiul în gândirea universală* şi *Originile războiului în viziune polemologică*).

[4] Avem în vedere preocupările cercetătorilor francezi Raymond Aron – *Paix et guerre*, J. Freund - *Qu'est-ce que la politique*, Fr. Huyghe – *La guerre du mensonge, Terrorisme et guerres de l'information.*

[5] Alice Toma, în lucrarea *Lingvistică şi matematică – de la terminologia lexicală la terminologia discursivă*, Editura Universităţii din Bucureşti, Bucureşti, 2006, p. 219-220, domeniul este, în sens larg „o disciplină sau o ştiinţă din câmpul cunoaşterii umane" sau „este asociat unei anumite discipline"; subdomeniul este „un domeniu mic asociat unui alt domeniu mare."

BDD-A27343 © 2017 Editura Universităţii din Suceava
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.169 (2026-11-07 03:01:19 UTC)

care provin din domeniile economie, sociologie, psihologie, ştiinţele militare, politică, drept internaţional şi mai puţini din matematică, fizică, chimie şi biologie.

Termenii simpli din polemologie reprezintă lexicalizări ale conceptelor de bază. În studiul *Abordări polemologice actuale*, Ralet Coroianu analizează 31 de intrări pentru termenul simplu *război*, 20 pentru *pace*, 8 pentru *conflict*, 5 pentru *criză* şi 6 pentru *violenţă*. Alături de acestea sunt înregistrate o serie de structuri complexe, unele dintre ele fixe, în care termenii menţionaţi apar fie ca *nod atractor*, notat cu T1 (*război sfânt, război psihologic, război total, război informaţional, război stelelor* ş.a.), fie ca „satelit” în jurul altui lexem, notat cu T2 (*scopul războiului, generaţie de război, definiţie a războiului* ş.a). Structurile formate din T1 + adjectiv sunt caracterizate prin stabilitate, interpunerea unui alt element determinând modificarea sensului. Structurile care conţin determinant substantival prepoziţional sunt mobile şi pot genera termeni sintagmatici noi.

Pe lângă termenii simpli deja menţionaţi, textele polemologice cuprind şi o altă categorie de termeni, mai mult sau mai puţin productivi în privinţa alcătuirii de structuri complexe. Între aceşti pot fi menţionaţi: *risc, operaţie, strategie, securitate, inamic, putere*. Se observă că aceşti termeni nu sunt termeni specifici numai domeniului polemologic, ci se regăsesc şi în limba comună, în alte limbaje specializate, alcătuind astfel clasa termenilor interdisciplinari. Pe lângă aceştia, se remarcă şi termenii formaţi prin derivare cu sufixe sau prefixe (*confruntare, înarmare, dezarmare, vulnerabilitate, ostilitate*), termenii compuşi (*antiterorism, postconflict, postbelic*), împrumuturile sau calchierile (*menţinerea păcii, managementul conflictelor, agenda pentru pace, menţinerea păcii, conflict armat*). Se observă că atât termenii simpli, cât şi sintagmele specializate din textele româneşti se regăsesc şi în textele străine, fiind traduceri sau calchieri ale structurilor din limba engleză sau franceză, cu condiţia respectării regulilor de topică. Astfel, *armed conflict* (engl.) devine *conflict armé* (fr.) şi *conflict armat* (rom.), *asymmetric risk* (engl.) devine *risques asymétriques* (fr.) şi *riscuri asimetrice* (rom.), *conflict freeze* (engl.) devine *gel d'un conflict* (fr.) şi *îngheţarea unui conflict* (rom.).

Acest aspect este valabil şi pentru structurile complexe: *forţă multinaţională permanentă* (rom.) devine *force multinationale permanente* (fr.) şi *standing multinational force* (engl.). Caracterul internaţional al sintagmelor favorizează impunerea terminologică necesară în polemologie.

În normarea termenilor oricărui domeniu, definiţia are un rol important. Identificarea modalităţilor de definire din textele specializate a termenilor polemologici se realizează prin confruntarea lor cu definiţiile dicţionarului general şi evidenţierea elementelor specifice. O modalitate de bază în textele polemologice este cea a definiţiilor alternative în care se includ: definiţiile oferite de dicţionarele generale de limbă care pentru un cuvânt-intrare folosesc o definiţie ştiinţifică alături de una uzuală, definiţiile prin mijloace simbolice şi definiţiile condiţionate de lexicul ştiinţific interdisciplinar, dacă termenul îşi păstrează „nodul dur specializat”. Pe lângă definirea în limbaj natural, polemologia utilizează şi alte forme de definire terminologică. Lipsa dicţionarelor, lexicoanelor, glosarelor specializate în domeniu a impus ca modalitate de explicare a unor concepte folosirea schemelor, simbolurilor, graficelor şi formulelor. Reprezentările grafice (diagrame, scheme, tabele etc.) completează şi clarifică problema definirii conceptuale sau a relaţiilor dintre noţiuni, probând astfel [Picoche, 1986:13] superioritatea acestora faţă de definiţii.

Pornind de la analiza textelor din lucrările româneşti şi străine, lexicul specializat polemologic se caracterizează printr-un vocabular accesibil, fiind un cod deschis celor nefamiliarizaţi cu terminologia specifică, dar care sunt dornici să consulte informaţiile referitoare la obiectul de cercetare al acestei discipline.

Legătura strânsă cu limba comună îi poate împiedica pe lingvişti să atribuie calitatea de *termen* unor cuvinte specifice acestui domeniu. Analiza comparativă a textelor

BDD-A27343 © 2017 Editura Universităţii din Suceava
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.169 (2026-11-07 03:01:19 UTC)

polemologice româneşti şi străine contribuie la identificarea sensului specializat şi contribuie la stabilirea statutului de *termen* pentru unele lexeme. Angela Bidu-Vrănceanu [2007:16-18] vorbeşte despre „democratizarea cunoaşterii" comentând pe marginea migraţiei unor sintagme polemologice spre limba comună. Un exemplu reprezentativ este sintagma *război rece* care a fost preluată din limba comună prin intermediul presei şi care a dobândit ulterior şi valenţe stilistice: *Început de război rece în U.S.L.* sau *Consiliul județean, în conflict rece cu primarul.* Acordarea statutului de *termen* unui cuvânt aparţinând domeniului polemologic este împiedicată de faptul că lexicalizarea conceptelor de bază se realizează prin intermediul cuvintelor din limba comună. De pildă, *război, conflict, criză* sunt elemente ale limbii comune, dar integrarea lor în contexte specializate face posibilă calificarea lor ca termen simplu, prezente în combinaţii sintagmatice de tipul: *război informațional, război mediatic, managementul conflictelor, criză economică, punctuală* ș.a.

Problema definirii termenilor specifici domeniului este destul de complicată având în vedere lipsa dicţionarelor de specialitate şi a mărcilor diastratice din dicţionarele generale. Cu toate acestea, una dintre modalităţile de definire este reprezentată de *definițiile alternative*, grupate în trei categorii:

- definiţii elaborate la momente diferite ale evoluţiei domeniului (perspectiva diacronică): *război* - „o formă de violenţă care are drept caracteristică esenţială aceea de a fi metodic şi organizat sub raportul grupurilor care îl duc şi al felurilor în care îl poartă". [Bouthoul, 1978:67); *război* – „nu este limita superioară a unei crize, ci soluţia cea mai radicală, adică ultima soluţie pentru ieşirea din criză." [Mureşan, 2006:27];
- definiţii propuse de către şcoli diferite (perspectiva sincronică): *criza* este „o situaţie care ameninţă obiectivele cu prioritate radicală pentru unitatea decizională; restrânge timpul disponibil pentru un răspuns, înainte ca situaţia să fie modificată; când se produce, surprinde pe membrii unităţii decizionale" [Crăciun, f.a.:30];
- definiţii formulate din perspectiva anumitor ştiinţe cu care se realizează interdisciplinarităţi: „războiul este o continuare, mai exact o exprimare şi o materializare, prin mijloace violente, a politicii." [Mureşan, 2006:16]; „războiul este o activitate de lux care necesită o tehnică costisitoare şi acumularea, în prealabil, a bogăţiilor enorme" [Bouthoul, 1978:54].
- definiţii redate prin reprezentări grafice (table, scheme etc.) – care evidenţiază dorinţa de sistematizare şi de explicare a corelaţiilor care se stabilesc între conceptele disciplinei.

Alături de aceste tipuri de definiţii, textele polemologice recurg şi la *definiții substantivale, aristotelice* (care conţin nodul dur specializat şi diferenţele specifice), *enciclopedice*.

În concluzie, se poate spune că din analiza noastră, centrată pe prezentarea aspectelor generale care caracterizează domeniul polemologiei, domeniu aflat în curs de constituire, se pot evidenţia atât argumentele pozitive pentru interpretarea specializată, cât şi argumentele negative sub raport strict terminologic.

Argumentele pozitive vizează organizarea conceptuală strictă care duce la un sens specializat, rezultat din perspectiva interdisciplinară. Totodată, trebuie menţionate mijloacele lingvistice (derivate, sintagme fixe, calchieri) care contribuie la exprimarea specializată. Prezenţa graficelor, tabelelor, simbolurilor precizează conceptual-semantic termenii, iar contextele lingvistice contribuie la precizarea condiţiilor favorabile domeniului.

BDD-A27343 © 2017 Editura Universităţii din Suceava
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.169 (2026-11-07 03:01:19 UTC)

Între aspectelor negative pot fi menţionate: absenţa unor termeni strict de specialitate şi desemnarea sensurilor specializate prin cuvinte din limba comună supuse unor condiţii contradictorii de specializare, fapt care poate conduce la determinologizarea termenilor în anumite situaţii. Un alt aspect vizează lipsa dicţionarelor, glosarelor, nomenclatoarelor care să normeze unităţile cu care se operează în polemologie.

BIBLIOGRAFIE

Bidu-Vrănceanu, Angela (coord.), 2010. *Terminologie şi terminologii*, Editura Universităţii din Bucureşti, Bucureşti.

Bidu-Vrănceanu, Angela, 2007. *Lexicul specializat în mişcare. De la dicţionare la texte*, Editura Universităţii din Bucureşti, Bucureşti.

Bouthoul, Gaston, 1978. *Războiul*, Editura Militară, Bucureşti.

Coroianu, Ralet, 2003. *Abordări polemologice actuale*, în Buletinul Jandarmeriei Române, nr. 1 (10).

Crăciun, Ioan, f.a. *Prevenirea conflictelor şi managementul crizelor*, Editura Universităţii Naţionale de Apărare „Carol I”, Bucureşti.

Crăciun, Luminiţei, 2010. „Polemologia”, în Angela Bidu-Vrănceanu (coord.), *Terminologie şi terminologii*, Editura Universităţii din Bucureşti, Bucureşti, 2010, p. 203-227.

Gusti, Dimitrie, 1995. *Sociologia naţiunii şi a războiului*, Editura Floare Albastră, Bucureşti.

Marcu, Florin, 2007. *Marele dicţionar de neologisme*, Saeculum Vizual, Bucureşti.

Mureşan, Mircea, 2006. *Războiul viitorului şi viitorul războiului*, Editura Universităţii Naţionale de Apărare „Carol I”, Bucureşti.

Picoche, Jacqueline, 1986. *Structures sématiques du lexique français*, Nathan, Paris.

Secăreş, Vasile, 1976. *Polemologia şi problemele păcii*, Editura Politică, Bucureşti.

Toma, Alice, 2006. *Lingvistică şi matematică – de la terminologia lexicală la terminologia discursivă*, Editura Universităţii din Bucureşti, Bucureşti.

BDD-A27343 © 2017 Editura Universităţii din Suceava
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.169 (2026-11-07 03:01:19 UTC)